

Национална конференция с международно участие „ГЕОНАУКИ 2021“
National Conference with International Participation “GEOSCIENCES 2021”

Academician Todor Nikolov – A life dedicated to Geosciences

Академик Тодор Николов – живот, посветен на геонауките

Ivan Zagorchev, Kristalina Stoykova
Иван Загорчев, Кристалина Стойкова

Geological Institute, Bulgarian Academy of Sciences, 1113 Sofia, bl. 24

Abstract. Academician Todor Nikolov is the most outstanding Bulgarian geologist of the last decades. His contributions in the geosciences cover a vast field of paleontology and stratigraphy with emphasis on the Late Jurassic and Early Cretaceous of the Mediterranean realm. As University teacher, editor and reviewer, he has been instrumental in the development of Bulgarian higher education, the opening of the Bulgarian geosciences to the world, and the further establishment of the University of Sofia “St. Kliment Ohridski” and of the Bulgarian Academy of Sciences as leading scientific centers of European importance. Prof. Nikolov left us at the patriarchal age of ninety but will remain an example for all Bulgarian geoscientists with his boiling energy and dedication to Science.

Keywords: Geosciences, paleontology, stratigraphy, climate change, Todor Nikolov.

Видният български геолог Тодор Георгиев Николов, почетен професор, доктор на геологическите науки и действителен член на Българската академия на науките, ни напусна на 26 март 2021 г. точно един месец след 90-ия си рожден ден. Внезапно завърши един светъл жизнен път, осмислен от плодотворни научни изследвания и пълноценен живот, посветен на геонауките, семейството и обществото. Равносметка на този „живот, посветен на науката“ беше направена преди 5 години от самия академик в една книга, наречена скромно „Щрихи по житейската пътека“. Ако перифразираме една мисъл, всъщност в началото това е една малка и трудна пътека, която благодарение на любознателността и трудолюбието, съчетани с благоприятна житейска и колегиална среда, се превръща в светъл път, извел Тодор Николов до върховете на европейската наука.

Бъдещият академик е роден на 26 февруари 1931 г. в малкото плевенско село Варана, в скромното семейство на Георги Николов Стоянов и Мария Тодорова Николова. И двамата са с балкански корени и буден дух. Малкият Тодор отраства в ученолюбива и патриотична среда, в която се открояват кръстникът му Иван Кръстев и учителите – от първия учител, през гимназиал-

ните учители със широка култура и европейска образованост, до именитите професори в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, сред които Тодор откроява големия регионален геолог и тектоник, акад. Еким Бончев. Още от

младини Тодор показва силна наблюдателност и въображение, както и любов към природата. Това определя житейския му избор и пътя към науката. Сред широката палитра на науките за Земята, поради интереса и любовта си към Живота на Земята, Тодор Николов избира науката за измрелите организми, които трасират и документират пътя на еволюцията – палеонтологията. Основните му научни интереси, както ги посочва в автобиографията си, са: 1. Палеонтология и стратиграфия; 2. Теория на еволюцията; 3. Регионална геология; 4. Седиментология; 5. Палеоклиматология и палеогеография. А по пътя на науката, Тодор Николов беше и силно подкрепен от вярната съпруга – спътницата в живота Надя Тенева-Николова, също геолог и специалист в научното редактиране.

Пътят към науката започва за младия геолог Тодор Николов след тригодишна пълноценна работа в геоложката практика – геолог в Балканския проучвателен район, в Геологическия институт на БАН и специализациите в областта на нефтената геология в Съветския съюз, и на долнокредната геология и палеонтология във Франция. Тези две дългосрочни специализации допринасят изключително много за оформянето му като първокласен учен – палеонтолог и стратиграф, специалист върху долнокредната серия от европейска величина. На тази тематика по-късно са посветени и три от забележителните му книги: „Амонитите от семейство *Berriasellidae*“ (на френски език, 1982), „Медитеранската долна креда“ (на английски език, 1987) и студията „Долнокредна геология“ от монографията „Мезозойска геология на България“.

Работата в Геологическия институт при БАН допринася много за бързото научно израстване на Тодор Николов. Тези години (1957–1970) са години на растеж и разцвет на българската геология, а Българската академия на науките представлява най-подходящата научна среда за един стратиграф. Геологическият институт бързо се разраства с привличането на обещаващи млади геолози от средите на геоложкото картиране. В секцията по стратиграфия и палеонтология работят учени като Христо Спасов, Иво Сапунов, Юли Стефанов, Емилия Коюмджиева, Янаки Тенчов, Димитър Тронков, Платон Чумаченко и други колеги, сред които намират почва и се развиват модерните световни идеи в стратиграфията. Така той е сред пионерите на важно дело – въвеждането на литостратиграфията в геоложките изследвания у нас с публикуването на статия върху литостратиграфските единици (1966). Това дело той продължава с активното си участие в първото издание на „Стратиграфски кодекс на България (литостратиграфски единици,

1982)“ и второто издание на Кодекса (съставители и редактори Т. Николов и И. Сапунов, 2002). В своето развитие Николов осъществява и плодотворно сътрудничество с изтъкнатите седиментолози Хрисчо Хрисчев и Николина Рускова. Кандидатската си дисертация (сега равна на ОНС „доктор“) защитава през 1967 г.

През 1970 г. започва нов, плодотворен етап в научното развитие на Тодор Николов. След конкурс той е назначен за доцент в Геолого-географския факултет на Софийския университет. Със завръщането си в своята „Алма матер“ доц. Т. Николов (професор от 1979 г.; доктор на геологическите науки от 1984 г.; ръководител на катедра от 1973 до 1993 г.; заместник-декан и декан на Геолого-географския факултет, 1972–1980; заместник-ректор на Софийския университет, 1980–1987) продължава традицията на изтъкнатите геолози и палеонтолози, професорите акад. Г. Златарски, П. Бакалов, С. Бончев и чл.-кор. В. Цанков, като в продължение почти на 40 години е водещият палеонтолог и стратиграф на България и европейското лице на българската геология. Той е и член на Научната комисия по геологически и географски науки при ВАК (1980–1987) и председател на Висшата атестационна комисия при Министерския съвет (1987–1990), като и на тези постове играе благотворна роля за израстването на геоучените в България.

Като преподавател проф. Т. Николов е високо ценен от студентите си, на които „предава щафетата“, наследена от учителите му, и преподава модерните знания, придобивани непрекъснато чрез следене на съвременните публикации и дълбоко вникване в тенденциите на развитие на геологическите науки и биологията. Неговите лекции по палеонтология и биостратиграфия се оценяват от студентите му като модерни, нетрадиционно поднесени и се радват на голям интерес сред студентите, а студентските практики в околностите на гр. Елена – една чудесна школа по прилагането на основните стратиграфски принципи на терен. Той публикува модерните учебници по „Биостратиграфия“ (1977), с което постави на съвременни методични основи познанията в това направление в България, и „Основи на палеонтологията и историчната геология“, който претърпява четири издания (1996, 2002, 2009, 2013), всяко с основна преработка и допълнения.

Като организатор на науката в Софийския университет, проф. Николов има основни заслуги в три начинания с национална важност. Като специализант във Франция, той създава научни връзки и сътрудничества с водещи френски стратиграфи и палеонтолози, които по-късно разшири с въвличане на ред учени-геолози от френски университети, както и от Софийския

университет и Геологическия институт при БАН. До голяма степен благодарение на неговите усилия и помощ, ентузиазирани млади учени създадоха базата на Софийския университет на о-в Ливингстън в Антарктида. Другата голяма придобивка за българската наука се дължи на неговия ентузиазъм и усилия, и на трайното настаняване на „Елена в моето сърце“, както той нарича една от главите в книгата си за „житейската пътека“. Учебната база на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през 1983 г. в реставрираната Попниколова къща е негово любимо чедо, заедно с открития към нея Музей по палеонтология – открит през 1996 г. в деня на неговата 65 годишнина.

По време на работата си в Софийския университет проф. Николов не прекъсна връзките и сътрудничеството си с Геологическия институт и БАН, а много от неговите студенти и докторанти започват и изграждат научна кариера в Института – почти целият академичен състав на днешната секция „Палеонтология, стратиграфия и седиментология“ е от негови последователи.

Участва в работата на Института като член и председател (2004–2010) на Научния съвет, а след завръщането си като професор през 1996 г. (след като е почетен професор в Софийския университет) – и като ръководител на секция „Палеонтология и стратиграфия“ (1999–2003). Член-кореспондент (1984) и академик (1997) на БАН, той активно участва в живота на Академията и Събранието на академиците и член-кореспондентите, включително като председател на Отделението по природо-математически и инженерни науки (2001–2009). От 2004 до 2009 г. е и гост-професор в Географския институт при БАН. Бил е член и/или председател на различни редакционни колегии, като особено трябва да се отбележи дейността му като главен редактор (от 2006 до 2021 г.) на сп. „Доклади на БАН“. Безспорен е неговият личен принос за укрепване на международната репутация на списанието и превръщането му в модерно международно списание.

Много може да се говори и за международната дейност на академик Николов, и за обществените и научните инициативи и дейности, в които неизменно взема участие. Дългогодишен член и председател (1992–2009) на Националния комитет по геология, член на международни комитети и комисии, Т. Николов дълги години е авторитетното лице на българската геология у нас и в чужбина. Канен е на редица международни научни прояви, включително и на Международната конференция за научни иновации във Фукуока през 2018 г., където по покана на организаторите участва заедно с двама по-млади колеги и изнася поканен доклад на тема „На-

уката срещу страха“. Той е Doctor honoris causa на Университета Пол Сабатие в Тулуза (1994), почетен член на Сръбското (2001) и Българското (2005) геологическо дружество, носител на орден „Кирил и Методий“ I ст. (1982), Почетен знак на Софийския университет със синя лента (1996), Кавалер на ордена „Академични палми“ на Франция (1999), Почетен медал „Проф. Марин Дринов“ на БАН (2001), Почетен знак за изключителни заслуги към Българската академия на науките (2006) и много други български и чуждестранни отличия за високи научни постижения. Двукратен носител е на годишната награда на БАН като водещ участник в създаването на „Геоложката карта на България в мащаб 1:100 000“ и като редактор на книгата „Мезозойска геология на България“.

В своя житейски път академик Тодор Николов постигна едно хармонично съчетание на учен и гражданин, изследовател, обичан и ценен преподавател, организатор на науката, редактор, популяризатор на научните знания. Доброто познаване на българския и няколко чужди езика, както и пословичното трудолюбие, самодисциплина и организираност, му позволиха да създаде и остави като драгоценно наследство повече от 20 книги, около 200 научни и 130 научно-популярни статии.

На увлекателното му перо принадлежат книги, като „Дългият път на живота“, „Континенти и океани – вечното движение“, „Империята на динозаврите“, „Глобални изменения на климатите в историята на Земята“, „Глобални предизвикателства пред човечеството“, както и последните – „Еволюцията – тази сладка загадка“ и „Импресии от еволюцията: трудният път на хоминидите“. Любител на хубавата поезия, Тодор Николов съвместява в своите книги научните постижения със сладкостта на думата, и разпръсква сред любознателните младежи и възрастни просвещението и научните знания. Така той остави незаличима следа в българската геология.

Поклон пред светлата му памет!

Литература

- Загорчев, И. 2021. Академик Тодор Николов – поздравление за една кръгла годишнина. – *Списание на БАН*, 84, 2, 58–61.
- Загорчев, И., Б. Маврудчиев. 2016. Академик Тодор Николов на 85 години – творец с неувяхваща творческа мощ. – *Списание на БАН*, 79, 4, 49–52.
- Николов, Т. 2016. *Щрихи по житейската пътека*. София, Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, 431 с.
- Николов, Т. 2020. *Еволюцията – тази сладка загадка*. София, Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, 360 с.
- Николов, Т., Д. Дочев. 2021. *Импресии от еволюцията: трудният път на хоминидите*. София, Изд. „Захарий Стоянов“, 344 с.